

„ДОБРИЯТ УЧИТЕЛ ПРЕДСТАВЯ НА УЧЕНИЦИТЕ СИ СВЕТА КАТО ДИНАМИЧЕН И НЕЗАВЪРШЕН“

(Интервю с проф. д.п.н. Адриана Дамянова – административен директор на Центъра за следдипломна квалификация и образователни инициативи към Факултета по славянски филологии на Софийския университет)

Мая Падешка

Национално издателство „Аз-буки“

Адриана Дамянова преподава „Методика на обучението по литература“ във Факултета по славянски филологии на Софийския университет от 1992 г. Автор на множество статии и студии, на учебници и помагала по литература за средното училище и на монографиите „Диалогът в литературнообразователния дискурс в средното училище“ (2002), „Mythos & Mimesis“ (2002), „Херменевтика, деконструкция, конструктивизъм в литературното образование в средното училище“ (2012). Научноизследователските ѝ интереси са в областта на методиката на литературното образование, философията на образованието, приложните аспекти на литературознанието.

Адриана Дамянова е член на редколегията на списание „Български език и литература“ от 2006 г. и административен директор на Центъра за следдипломна квалификация и образователни инициативи към Факултета по славянски филологии на Софийския университет.

– Проф. Дамянова, кога и как е създаден Центърът за образователни инициативи и следдипломна квалификация към Факултета по славянски филологии?

– Центърът за следдипломна квалификация и образователни инициативи към Факултета по славянски филологии на Софийския университет е основан през 2016 г., но идеята за него зрее от няколко години. Факултетът по славянски филологии разполага с респектиращ преподавателски потенциал, от който обаче се възползват почти само студентите, учещи за *бакалавър*, *магистър* и *доктор*. А ученето през целия живот отдавна вече не е просто директива или визия за бъдещето. За мно-

зина магистри например по-неотложна е не докторската образователна степен, а диверсификацията на образователния им профил. Например магистър по френска филология преподава френски език в училището на малко населено място. И тъй като броят на учениците намалява, а вследствие на това – и броят на паралелките, ако иска да запази пълната си заетост и заплата, учителят по френски език ще трябва да придобие правоспособност за преподаване и на български език и литература, да кажем, или на руски език. Така той идва при нас. Следдипломната квалификация вече не е опция, а е разписана като задължителен професионален ангажимент. Наредбата за статута и професионалното развитие на учителите, директорите и другите педагогически специалисти най-сетне разреши парадокса звена като нашия факултет да са оторизирани да обучават студенти за придобиване на професионална квалификация *учител по...*, но да са лишени от правото да обучават учители за повишаване на квалификацията им. Същевременно Центърът е замислен и като изследователско звено в сферата на образованието. Надяваме се да успеем да организираме част от работата си така, че системно да следим динамичните процеси в средното образование с помощта на надеждни изследователски инструменти, въз основа на които изследвания да съумеем да формулираме и да предлагаме ефективни образователни политики.

– Услугите на Центъра са насочени към учители филолози. Каква е спецификата на обучителните програми, които предлагате?

– Нека първо отбележим, че услугите на Центъра са насочени преди всичко, но не само към учители филолози. Освен програми за повишаване квалификацията на преподавателите в средните училища се предлагат и програми за специалисти филолози. Програмите ни се стремят да откликнат на актуалните потребности на учителите. Някои от тях са свързани например със спецификите на новите образователни стандарти и учебни програми, разгръщайки различни идеи за продуктивно прилагане в практиката на заложеното в тези документи. Други програми снемат търсенията и постиженията на съвременната лингвистика, литературознание и методика, които пряко или косвено са свързани с учебното съдържание, усвоявано в училище. Трети са насочени към начини за култивиране на онези компетентности на учениците, които се оценяват от международни програми като PISA. Консултативният съвет на Центъра одобрява само иновативни и полезни за реални практики програми, разработени от водещи в своята специфична научна област изследователи. За да сме възможно най-близо до потребностите на учителите по български език и литература например, с помощта на ръководството на Асоциацията на учителите по български език и литература проведохме анкета сред тях и се постаряхме да аранжираме програми в съответствие с получените от анкетата данни.

– Какво „печели“ Факултетът и какво – учителите от дейността на този център?

– Освен скромни финансови постъпления Факултетът „печели“ възможността да поддържа непосредствена връзка с един от крайните „потребители“

на предлаганите от него образователни услуги – учителите в средното училище. Тази своеобразна „обратна връзка“, надявам се, ще сработи и като инструмент за управление на качеството на споменатите услуги. А всички заедно печелим, вярвам, повишаване качеството на образованието в средното училище. Конкретно учителите могат да разчитат безусловно на ерудицията и отговорността на колегите от Факултета. И нещо твърде важно, струва ми се – те могат да разчитат на едно диалогично общуване вместо на менторски „поучения“. Колегите, разработили предлаганите от нас програми, са подготвили интерактивен дизайн на обучението, в който акцентът пада върху активното участие на обучаваните, върху интересните казуси, върху изработването на продукти и т.н. вместо върху сухото монотонно изложение от страна на „знаещ“ лектор пред „незнаещи“ обучавани. С други думи, различна е самата концепция за обучението, заложена в дейността на Центъра. И практикувайки интерактивно обучение, надяваме се „скришно“ да подскажем, че учещите – учениците, учителите... всъщност всички ние – учим ефективно именно по този начин: във и чрез опита си, „правейки“ и осмисляйки направеното. Слагам „скришно“ в кавички, защото всъщност обучаваните в края на занятията дават своята оценка за обучението и така неизбежно рефлексират и своето участие, и какво точно в обучението им е донесло удовлетворение, какво – не... В модуса на диалога – недотам контролираното слово – учителят не може да разчита да „си изпее урока“ (да възпроизведе някакви нерядко чужди знания, да продиктува някакви словесни масиви без значение дали и как „реципиентът“ ги разбира...). Той поема риска да отиграва нестандартни ситуации, да отговаря на спонтанно възникнали въпроси... В такива моменти става безпоощадно ясно с колко много трябва да разполагаш, за да можеш да предложиш мъничко от него на обучаваните по смислен и полезен за тях начин. Убедена съм, че това е сред най-значимите „уроци“, които обучаващите се по нашите програми косвено научават.

– Някои констатации относно професионалното развитие на преподавателите вече са се превърнали едва ли не в клишета – например, че учителите се интересуват най-вече от „практически ориентирани обучения“, че обучението в информационни технологии и дигитални умения ще направи учителя по-близък до неговите ученици...Как се отнасят към тези твърдения?

– Проблемът с клишетата според мен идва най-вече от обедняването и склерозизирането на първоначално инвестираните в тях смисъл. Именно така те се превръщат в „мантра“, като често тези, които я тиражират най-шумно, най-малко всъщност изобщо знаят за какво говорят. От какво точно се интересуват учителите, бих предпочела да научавам от тях самите. За приоритетите им разчитаме да ни ориентират отговорите им в анкети, но също и начинът, по който участват в едно или друго обучение, изборът, който правят на една или друга програма за квалификация... А интелигентният преподавател владее изкуството едновременно дискретно и атрактивно да „подпъхне“ в работата си онова знание, онова умение,

онези нагласи, за които обучаваните и не подозират колко са им необходими. Защото, ако учещите винаги знаеха какво не знаят, те, а не учителят щеше да е този, който предимно пита, нали така? Ако знаехме какво не знаем и ако знанието се свеждаше да информацията, интернет вече отдавна щеше да е изместил учителя.

И като заговаряме за информационните технологии и дигиталните умения... Странна ми се струва идеята да разчитаме на техниката – защото тя е в основата на технологиите, – която по принцип отчуждава субекта, казват психолозите, да ни сближи с учениците. Без съмнение съвременният учител не може да си позволи да е дигитално неграмотен, дори само заради това, че ако иска да е добър преподавател, той трябва да познава учениците си, да познава техния свят, от който са част и информационните и комуникационните технологии. Ролята на технологиите, от гледна точка на образованието в училище, аз виждам най-вече в това, че те правят очевидна несводимостта на ролята на учителя до *преподавател* в тесния смисъл на думата. Няма човешки интелект, който да съхранява и автоматично да подава информация в обемите и с бързината на технологиите. Затова те освобождават учителя от информационните му функции, за да може той по-пълноценно да се посвети на специфичните си роли, свързани с диалогичното общуване (и нямам предвид просто размяната на въпроси и отговори), с „нарастването на смисъла“, с „ирационалната“ чувствителност, с неочакваното, непреброимото, непредвидимото, уникалното... накратко, с всичко онова, което прави човека човек и което литературата не се уморява да разпитва отново и отново „какво е“.

Що се отнася до мотивацията на учителя за учене и развитие, категорична съм, че първо нейно условие е свободата на учителя да бъде откривател и творец в работата си, да избира начините, по които да помага на учениците си да формират и развиват разписаните в стандарти и програми компетентности, да импровизира... Боя се, че в това отношение институциите, управляващи образованието, вървят в обратна посока – към все повече надзор вместо доверие. Струва ми се елементарно: надзорът, дисциплината, налагана отвън, инфантилизират, пробуждат „непослушното дете“ у всекиго от нас, защото застават на мястото на съвестта, на личната отговорност. Да си свободен, означава както никой да не властва над теб, така и ти самият да не властваш над никого. Учителят не може нито да диктува какво да става в образованието, нито да бъде просто изпълнител на нечия чужда воля, „техник“ в образователната Машина – той има нужда да бъде уважаван като висококвалифициран специалист и отговорен съ-участник в реализацията на образователните цели, равностоен на другите „актьори“.

– Какво означава номинацията „добре подготвен учител“ в съвременната реалност? Дайте своето определение.

– Може ли някой по-лесен въпрос?! И аз самата си задавам нерядко този... От „поставяне в предели“ на отговора му ще се въздържа. Може да опитам да формулирам само някой от уменията на „добре подготвения учител в съвременната реалност“. Най-напред да умее да мотивира учениците си да учат – да

успява да им показва учебното съдържание по атрактивен начин, така че те да видят в него интересното, значимото за самите тях, за да „вземат присърце“ каузата на ученето. Това е решаващ момент, оттам нататък те сами ще се стремят да научат повече и по-добре, а за учителя ще остане грижата да им помага да стъпват все по-уверено в пътя на образованието, по който всички ние вървим през целия си живот. С очертания тук образователен „сценарий“ е свързано и друго важно според мен умение на съвременния добър учител – умението да упражнява своеобразна „аскеза“: да се въздържа да се намесва непрекъснато и навсякъде, да дава правилни отговори, вместо да задава „open-ended“ въпроси, да прави нещата – понеже е „майстор“ – вместо учениците си. Някъде Жил Делъоз беше написал, че не научаваме нищо от учителите, които ни казват: „Прави като мен“, и че единствените ни учители са тези, които ни призовават: „Прави заедно с мен“. Споделяйки тази позиция, подчертавам и умението на добрия учител да представя на учениците си света като динамичен и незавършен, очакващ те да го направят по свой начин – така както по свой начин го е правило всяко предишно поколение...

– Да се върнем към дейността на Центъра. Какво ще заложите в „календара“ му за тази година?

– Най-неотложната ни задача засега си остава промотирането ни в публичното пространство, ставането ни видими и разпознаваеми. Не разполагаме с достатъчно ресурси, за да направим модерна реклама и „агресивен маркетинг“ на „продукта“, който предлагаме на „пазара“ на образователните „услуги“. Това обаче ни стимулира да търсим други пътища към учителите. От самото начало предлагаме изнесено обучение. Ще направим усилия да подготвим и осъществим и дистанционна форма на обучение. Едва след като популяризираме дейността си и получим обратна връзка – кои програми се избират най-често, какво одобряват безрезервно и към какво в проведените обучения учителите остават резервирани, кои свои потребности не виждат разпознати от нашия център и т.н., би имало смисъл да ревизираме и обновим програмите си. Смея да кажа, че съм оптимист по отношение успеха на Центъра, защото от първите проведени през последното тримесечие на миналата година обучения (по функционална грамотност на учители в прогимназиалния етап) имаме невероятни отзиви. Почти 97% от обучаваните дават най-висока оценка и на компетентността на обучителите, и на организацията, и на качеството и полезността на обученията. В ход е и изготвянето на програми за обучение на желаещите да придобият или да усъвършенстват своите знания и комуникативни умения по български, полски, чешки, сръбски, хърватски и други славянски езици. Например в процес на договаряне сме с БДЖ, които желаят техни служители да повишат уменията си за устно общуване с клиенти на компанията.

– Трябва ли според Вас да има приоритети в краткосрочен или дългосрочен план по отношение на продължаващата квалификация на учителите

– например определен тип обучителни програми за преподаватели и педагогически специалисти?

– Не мога еднозначно да отговоря на този въпрос... Може би защото думи като национален и приоритет от прекомерните си и прекомерно патетични употреби се изпразниха от значение. Условие за такива приоритети, за каквито питате, е общественият консенсус. Вместо него ние имаме дълбоко разделение по въпроса какво очакваме, в крайна сметка, от средното образование, и липсата на ясен отговор на този семпъл въпрос не може да бъде скрита зад многословни и витиевати бюрократични фрази. Работата е там, че за част от нас училището трябва преди всичко да възпитава в традиционните национални добродетели, като това възпитание изключва критическото четене на историята, на литературата... За други средното образование по-скоро трябва да е недвусмислено подчинено на логиката на вездесъщия пазар – да подготвя конкурентоспособни предприемачи, да култивира „умения за успех“... Трети не споделят нито националния, нито пазарния фундаментализъм, за тях променящият се с шеметна скорост свят е същинското предизвикателство пред младите хора, а като залог на образованието те разпознават уменията за справяне с този свят, с глобални проблеми, като заплашеното екологично равновесие на планетата ни, набиращите енергия антидемократични и дори антиполитически тенденции, нарастващата уязвимост на способността ни за критическа преценка от влиянието на „алтернативни факти“, „постистини“ и фалшиви новини... Не зная, може би е възможен баланс между тези разнопосочни тежнения, няма как и да разберем, преди да се опитаме да го постигнем, но условие на подобен опит е да се осмелим да признаем съществуването им.

– И накрая: как да бъдем полезни на учениците, обучавайки техните учители?

– Като удържаме в единство думите и действията си – как да е убедителна например аргументацията ни в подкрепа на ученето чрез участие, ако разчитаме на монологична проповед пред вцепенена от красноречието ни публика?! А може би също – и като поддържаме жива връзката си с училището, за да можем да се учим от учениците си – нали те, в крайна сметка, ни учат как да бъдем техни учители...

– Благодаря Ви!

THE SUCCESSFUL TEACHER SHOWS THE WORLD TO THE STUDENTS AS DYNAMIC AND INCOMPELETE

(Interview with Prof. Adriana Damyanova, DSc.)

✉ **Dr. Maya Padeshka**

Az-buki National Publishing House
125, Tsarigradsko Chaussee Blvd., Block 5
Sofia, Bulgaria
E-mail: bel@azbuki.bg